

UOT 165.12

F.A.Quliyev

*Heydər Əliyev adına Azərbaycan Ali Hərbi məktəbi
fakhraddin.kuliev@mail.ru*

POETİK REFLEKSİYA KONTEKSTİNDƏ KLASSİK POEZİYA VƏ XALQ POEZİYASI ƏLAQƏLƏRİ: MƏHƏMMƏD FÜZULİ VƏ AŞIQ HÜSEYN BOZALQANLI

Açar sözlər: poetik refleksiya, idrak, xalq poeziyası, klassik poeziya, ənənə, kateqoriya, xalq hikməti

Məqalədə Azərbaycan klassik poeziyası ilə xalq poeziyası arasındakı qarşılıqlı əlaqələr poetik refleksiya kontekstində nəzərdən keçirilmişdir. Klassik poeziyadan Məhəmməd Füzuli və xalq poeziyasından isə aşiq Hüseyn Bozalqanlı yaradıcılığına diqqət ayrılmışdır.

Klassik poeziyanın nümayəndələri poeziya və poetik yaradıcılığın mahiyyəti probleminə öz dövrünün fəlsəfi təlimləri baxımından yanaşırlar, xalq poeziyasının nümayəndələrinin yaşamları isə adi şüur, sağlam düşüncə və xalq hikməti kateqoriyalarına əsaslanır.

Xalq poeziyası klassik poeziyanın təmali, milli dünyagörüşünün nüvəsi və milli varlığın ifadəçisidir, klassik poeziya isə milli fəlsəfənin mahiyyətini ifadə edərək öz növbəsində xalq poeziyası nümayəndələrinin yaradıcılığına əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. Hər iki poeziya vahid Azərbaycan poeziyasının bir-birini tamamlayan iki istiqamətini təşkil edir.

Ф.А.Кулиев

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ КЛАССИЧЕСКОЙ И НАРОДНОЙ ПОЭЗИИ В КОНТЕКСТЕ ПОЭТИЧЕСКОЙ РЕФЛЕКСИИ: МУХАММЕД ФИЗУЛИ И АШЫГ ГУСЕЙН БОЗАЛГАНЛЫ

Ключевые слова: поэтическая рефлексия, познание, народная поэзия, классическая поэзия, традиция, категория, народная мудрость

В статье рассмотрены вопросы взаимоотношения народной и классической поэзии Азербайджана в контексте поэтической рефлексии. Внимание уделено на творчество Мухаммеда Физули как представителя классической поэзии и на творчество ашыга Гусейна Бозалганлы, как представителя народной поэзии.

Представители классической поэзии подходят к проблемам сущности поэзии и поэтического творчества с позиции философских учений своего времени, а подходы представителей народной поэзии основаны на категории обыденного сознания, здравого смысла и народной мудрости.

Народная поэзия является основой классической поэзии, ядром национального мировоззрения и выражением национального быта, а классическая

поэзия, содержащая суть национальной философии, в свою очередь оказывает заметное влияние на творчество представителей народной поэзии. Эти поэзии составляют две взаимодополняющие направления единой Азербайджанской поэзии.

F.A.Quliyev

**THE RELATIONSHIP OF CLASSICAL AND FOLK POETRY IN
THE CONTEXT OF POETIC REFLECTION: MUHAMMED FIZULI AND
ASHUG HUSSEIN BOZALGANLY**

Keywords: poetic reflection, knowledge, folk poetry, classical poetry, tradition, category, folk wisdom

The article deals with the relationship between folk and classical poetry of Azerbaijan in the context of poetic reflection. Attention is paid to the work of Muhammad Fuzuli as a representative of classical poetry and to the work of ashug Hussein Bozalganly as a representative of folk poetry.

Representatives of classical poetry approach the problems of the essence of poetry and poetic creativity from the perspective of the philosophical teachings of their time, and the approaches of representatives of folk poetry are based on the categories of everyday consciousness, common sense and folk wisdom.

Folk poetry is the basis of classical poetry, the core of the national worldview and the expression of national life, and classical poetry, which contains the essence of national philosophy, in turn has a noticeable impact on the work of representatives of folk poetry. These poetry constitute two complementary directions of the united Azerbaijan poetry.

Xalq poeziyası ilə klassik poeziya vahid Azərbaycan poeziyasının özül və onun üzərində qurulub intişar tapmış istiqamətlərini təşkil edir. Bunu, bir tərəfdən mövzu uyğunluğu, daha doğrusu, milli varlığın poetik ifadəçisi funksiyası, digər tərəfdən isə bəzi şeir formalarının eyniliyi və bədii ifadə vasitələri arasındakı əlaqələr aydın şəkildə göstərir.

Xalq poeziyası ana dilinin formalaşdırıcısı olmaqla yanaşı, xalqın dünyagörüşü, gerçəkliyə münasibəti, etik-estetik baxışları, dini mənsubiyyəti, milli xarakteri və milli özünüdərkini ifadə edir.

Ozan aşıqlarımız poetik sözü Dədə Qorqudun davamçıları kimi müdriklik və xalq psixologiyasına dərindən bələdçilik prinsipləri əsasında xalqa daha anlaşılıqlı formada çatdırır.

Milli klassik poeziya folklorun, məxsusi olaraq xalq poeziyasının təməlində təşəkkül tapıb inkişaf edir, klassik poeziyanın nümayəndələri isə öz əsərləri ilə ustad aşıqların dünyagörüşünün formalaşmasına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Bu baxımdan klassik poeziya ilə xalq poeziyası arasındakı dialektik münasibətlərin tədqiqi mühüm elmi əhəmiyyət kəsb edir.

Milli poeziyanın bu iki aparıcı sahəsi arasındakı vəhdətin zəminində poetik refleksiya kateqoriyası dayanır.

Məqalədə klassik və xalq poeziyalarının qarşılıqlı münasibətləri poetik refleksiya kontekstində araşdırılır, nümunə kimi klassik poeziyadan Məhəmməd Füzuli yaradıcılığına, xalq poeziyasından isə aşiq Hüseyn Bozalqanlı yaradıcılığına müraciət edilmişdir.

Tədqiqatın metodoloji əsaslarını dialektikanın metodları və komparativ analiz təşkil edir, belə ki, obyekt və proseslər arasındakı qarşılıqlı əlaqələr dialektik prinsiplərə əsaslanır, obyektlərin müqayisəsinə gəlincə, bu məqsədlə komparativ analizin tətbiqi daha məqsədəuyğundur.

Refleksiya uzun bir tarixə malik fənlərarası anlayışdır, fəlsəfənin predmeti, insanın düşüncə prinsipi və nəzəri fəaliyyət forması kimi qiymətləndirilir.

Fəlsəfi ədəbiyyatda refleksiyanın müxtəlif definisiyaları mövcuddur: nəzəri insan fəaliyyətinin formasını xarakterizə edən, öz hərəkətləri, mədəniyyəti və onun əsaslarını dərk etməyə yönəlmiş fəlsəfi diskurs anlayışı [11, s.445]; “öz forma və ilkin şərtlərinin dərkinə yönəlmiş düşüncə prinsipi və idrak metodlarının tənqidi təhlili” [12, s.555]. Bu definisiyalarda insanın mənəviyyət dünyasını təcəssüm edən özünüdərk prosesi də yer alır. Mikeşinin fikrincə, refleksiya – özünün və başqalarının düşüncə və hərəkətlərini əhatə edir, bununla yanaşı mədəniyyət, elm və onların əsaslarının dərkinə yönəlmiş nəzəri fəaliyyət formasıdır [10, s.412].

Bu definisiyalardan görüldüyü kimi, refleksiya mədəniyyət, dil və elmdə mövcud olan nəzəri fəaliyyət prinsiplərini əhatə edir, insanın intellektual, mənəvi inkişafının və özünüdərkinin mənbəyi funksiyasını daşıyır. Bu baxımdan refleksiyanın nəzəri fəaliyyət prinsipi kimi tətbiqi idrak, etika və estetika, daha doğrusu, mütləq həqiqət, mütləq xeyirxahlıq və mütləq gözəllik triadasının vəhdəti formasında daha məqsədəuyğundur.

Poetik refleksiya idrak metodlarına poeziyanın nəzəri prinsipləri çərçivəsində yanaşmadır: şairə öz yaradıcılığını təhlil etməyə və onu təkmilləşdirməyə, gerçəkliyin poetik inikası və dərkinə yönəlmiş nəzəri-mənəvi fəaliyyət formasıdır. Beləliklə, poetik refleksiya poeziyanın mahiyyətini, onun nəzəri və praktik aspektlərini, ümumən, poetik yaradıcılıq prinsiplərini müəyyən edən bir kateqoriyadır.

Poetik refleksiyanı biz poeziya əsərlərində, poeziyanın mahiyyəti və yaradıcılıq haqqında ifadə olunmuş düşüncələr əsasında tədqiq edir, onun prinsiplərini üzə çıxarıyıq. Poetik refleksiya bu baxımdan xalq poeziyası və klassik poeziya arasında mövcud əlaqələri araşdırmaq üçün metodoloji əhəmiyyət kəsb edir.

Məqələnin mövzusu ilə əlaqədar klassik poeziyaya Füzulinin yaradıcılığı timsalında nəzər salaq.

Füzuli dahi şair olmaqla yanaşı, zəmanəsinin böyük alimi kimi antik dövr Yunan fəlsəfəsindən başlayaraq İslam Şərqiinin dini və fəlsəfi təlimlərinə dərinlən bələd olmuş və Azərbaycan fəlsəfi fikir və poeziyasına böyük təsir göstərmişdir [9, s.128].

Şeirinin idrak metodu qismində elmlə əlaqəsini Füzuli özünün məşhur “elmsiz şeir əsası yox divar olur və əsassız divar qayətdə bəitibar olur” [4, s.42] kəlamında aydın şəkildə ifadə etmişdir. Poeziyanın öz elmi əsasları mövcuddur, əsl şair bu elmə vəqif olmalıdır. Böyük filosof Hegelin bir neçə əsr sonra söylədiyi “poetik qavram, tərtibat və fikir söyləmək müəyyən əsaslarla xalis nəzəridir” [8, s.170] fikri ilə Füzulinin şeirə elmi münasibəti arasında tam uyğunluq açıq görünür. Beləliklə, poeziyaya elmi-fəlsəfi münasibət təbii və əhəmiyyətliyədir.

Poeziyaya alim-filosof mövqeyindən yanaşan mütəfəkkir şair poeziyanın mövzusunu və insan cəmiyyətindəki rolunu belə müəyyən edir: “Aləm sədəfində insandan qiymətli bir gövhər görmədim və insan gövhərində isə sözdən şərəfli cövhər görmədim” [6, s.26], yəni dünyanın əşrəfi insandır, insanın kamil bir varlıq kimi yetişməsində isə ən əhəmiyyətli olan söz sənəti, poeziyadır.

Füzuli poeziya haqqında təlimin böyük mütəfəkkiridir, türk, ərəb və fars dillərindən məharətlə istifadə edərək, özünün dediyi kimi, nəzm fənlərinin şəhərlərini fəth etmək üçün söz bayrağını qaldırmış, nəzm fənninin qapılarını açmağa başlamışdır [6, s.27-28]. O, poeziyada məzmun və formanın dialektik münasibətlərini dərinlən və hərtərəfli təhlil etmiş, çox sayda qanunauyğunluqlar aşkar etmiş və nəzəri fikirlərini öz zəngin yaradıcılığında ölməz əsərləri ilə nümayiş etdirmişdir.

Böyük sənətkarlar insanın mənəviyyat dünyasını və idrak potensialını tədqiq edərək onun ruhuna təsir edəcək və yaddaşına hopacaq zərgər dəqiqliyi ilə seçilmiş metaforik dildə elə ifadələr tapır ki, əsrlər boyu bu tükənməz xəzinəyə böyük həvəslə müraciət edirlər. İnsan fəlsəfəsinin poetik şərh, fəlsəfə ilə poeziyanın üzvi vəhdəti öz parlaq təcəssümünü məhz Füzuli dühasında tapmışdır.

Füzulinin poeziya haqqında fikirləri, əslində, milli fəlsəfi düşüncələrimizdə poeziyaya münasibətin təməl prinsiplərini təşkil edir.

Füzuli söz sənəti haqqında fikirlərinin bir qismini “Söz” rədifli qəzəlində lakonik və dolğun şəkildə ifadə etmişdir:

Xazini-gəncineyi-əsrardır hərdəm çəkər,
Riştəyi-izharə min-min gövhəri-asrar söz.
Olmayan qəvvasi-bəhri-mərifət arif degil,
Kim, sədəf tərkiibi-təndir, lölöi-şəhvar - söz.
Gər çox istərsəm, Füzuli, izzətin, az et sözü,
Kim, çox olmaqdan qılıbdır çox əzizi xar söz[4, s.167].

Yəni bütün sirlərin açarı sözdədir, fikirlərin ifadə forması üçün şairdən zərgər dəqiqliyi tələb olunur, bəlağət, metaforik forma, oxucunu öz cazibə

sahəsinə daxil etmək, bununla da söz sənətindəki dərin qatlara baş vurmağa maraqla oyanmaq.

İkinci beytdə şair sözü şahlara layiq bir lələ bənzədir, insan bədəni isə həmin ləli qoruyan sədəfdir. Şair arif olmaq üçün mərifət bəhrində qəvvas olub dərinliklərə baş vurmalıdır, çünki mərifət elmi dərin dənizlər kimidir. Sonda Füzuli ustadı dahi Nizaminin sözdən qənaətlə istifadə etmək prinsipini xatırladır.

Füzulinin zəngin yaradıcılığı el şairlərimizin öz ustalılıqlarını artırması üçün ən nüfuzlu məktəbdir. Xalq poeziyasının nadir nümunələrini yaratmış el şairləri həmişə Füzuli dühasından bacardıqları qədər öyrənməyə çalışmışlar. Xalq poeziyasının və Füzuli yaradıcılığının tanınmış tədqiqatçısı akademik Həmid Araslı “Bozalqanlının ayrı-ayrı qoşmalarında bəzən Füzuli rayihəsi duyulmaqdadır” [1, s.106] ifadəsi ilə Füzulinin aşiq Hüseyn Bozalqanlı yaradıcılığına təsirini qısaca və dəqiq ifadə etmişdir. Məqalədə Həmid Araslının bu fikrini əsas götürərək Füzuli və Hüseyn Bozalqanlı yaradıcılıqları arasında paralellər aparmağa çalışacağıq.

Aşiq Hüseyn Bozalqanlı yaradıcılığı bir tərəfdən xalq poeziyasının özünəqədərki klassikləri ilə, digər tərəfdən isə klassik Azərbaycan poeziyasının nümayəndələri ilə bağlıdır. Aşiq Hüseynin bir el şairi kimi formalasmasında mühüm rol oynayan mənbələrdən biri də Füzuli dühasıdır. Füzuli xalqın söz xəzinəsini bütün incəlikləri ilə araşdırmış, özünəqədərki poeziyanı dərinləndirən öyrənmiş, xalq xoryat və manilərində insanı düşündürən problemlər haqqında ifadə edilmiş milli düşüncələrdən ustalılıqla istifadə etmişdir.

Füzulinin poeziya ilə elm arasındakı münasibətləri haqqında konseptual xarakter daşıyan fikirlərini qısaca qeyd etdik.

Bu mövzuya Bozalqanlı Hüseyn də bir el sənətkarı kimi münasibətini öz şeirlərində ifadə etmişdir.

Aşılıq elmindən xəbərdar olan,
Gəl, dolanaq bu meydanı qırmızı.
De, necə qurulub dünya binası?
Aşılıq sözünün nədir mənası? [2, s.3].

Burada “Elm” anlayışını milli dünyagörüşünün xalq poeziyası çərçivəsində, onun kateqoriya və prinsipləri əsasında şərh etməyi məqsədəuyğun hesab edirik.

El şairləri Dədə Qorqudun davamçıları kimi milli psixologiyaya, etnik stereotiplərə, milli dünyagörüşünə, xalqın gerçəklik haqqında düşüncələrinə, əsrlərdən bəri yaratdığı əxlaqi dəyərlərə dərinləndirən bələd olmalıdırlar. Bu məntiqə uyğun olaraq aşiq Hüseyn Bozalqanlı “aşılıq elmi” dedikdə, məhz poeziya haqqında aşiq-ozan sənəti ənənələri əsasında formalaşmış, nəzəri-praktiki əhəmiyyət kəsb edən düşüncələri nəzərdə tutur: xalq poeziyasının əsas mövzusu fəlsəfədə olduğu kimi, insan problemdir, yəni əsas məqsəd insanların dünyagörüşünü formalaşdırmaq, yeni nəsllə yüksək əxlaqi dəyərlər, vətənə, ana

yurda məhəbbət aşılamaqdır.

El şairinin geniş dünyagörüşü olmalıdır, aşıq Hüseyn aşıqlıq sözünün mənasını dünya binasının necə qurulmasını bilməklə əlaqələndirir. Burada “dünya binası” ifadəsi yalnız kainat mənasında deyil, eyni zamanda cəmiyyətdə gedən prosesləri izləmək, ictimai həyatda bir sənətkar fəallığı göstərmək, insanların formalaşmasına öz töhfələrini vermək mənasında işlənir.

Aşıqlıq elmində pürkamal gərək,
Divanı, təcni hər misal gərək [2, s.16].

Aşıqlıq elmi dedikdə, aşıq Hüseyn yuxarıda qeyd olunanlarla yanaşı, həmçinin yaradıcılıq problemləri, xalq poeziyasının şeir formalarında ustadların yaratdığı irsə yaradıcı münasibəti nəzərdə tutur. Aşıqlıq elmində pürkamal olan sənətkarın yaratdığı şeirlərdəki müdrik fikirlər zaman keçdikcə zərbi-məsələ çevrilir, yaddaşlara həkk olur, insanlar gündəlik həyatda rastlaşdıqları suallara bu şeirlərdə cavab tapır. Həmid Araslı aşıq Hüseyni məhz belə sənətkarların sırasında görür: “Aşıq Hüseyn gözəl, qüvvətli, bədii cəhətdən kamil və təsirli qoşmalar yazmışdır” [1, s.105].

Xalq poeziyasında ümumiləşdirmələr adi şüur, sağlam düşüncə və xalq hikməti kateqoriyaları vasitəsi ilə aparılır. Xalq hikməti insanların gündəlik həyat və fəaliyyətində xalqın böyük əksəriyyətinin sağlam düşüncəsinə uyğun maddi və mənəvi təcrübəsinə əsaslanır, qısaca olaraq, xalq hikmətinin dayaqları dərin zəka və zəngin həyat təcrübəsidir. Xalq hikməti bu mənada xalq yaradıcılığının məhsuludur, milli və ümumbəşəri dəyərlər xəzinəsi kimi özünün cilalanmış, nəsil-dən-nəslə ötürülməsi üçün əlverişli ifadə formasını məhz xalq poeziyasında tapır.

Şairə elmi dünyagörüşü ilə birlikdə mövzunlu təb lazımdır. Füzuli öz yaradıcılığında şair təbini yüksək qiymətləndirərək yazır: “Üfüqi-təbimdə hilali-mövzuniyyət tülü edib...” [4, s.42], yəni təbimin üfûqündə mövzuniyyət ayı doğdu və yaradıcılıq yollarıma işıq saldı.

Aşıq Hüseyn şair təbi haqqında yazır:
Dostumun dərini verib ərənlər,
Təbi mozunludur, nitqi sərəsər.
Xəstə Qasım, Məmmədsöyün, Ələskər,
Seçmək olmaz imtahana gələndə [2, s.179].

Bəndin birinci iki misrasında Füzulinin elm, təhsil və təb haqqında fikirləri xalq poeziyası çərçivəsində öz poetik əksini tapır. Aşıq Hüseynə görə, təhsil ərənlərdən – müdriklərdən dərs almaqdır, aşıq ustad yanında yetişir, aşıq sənətinin sirlərini ondan əxz edir. Nitqin sərəsərliyi bütövlük, kamillikdir. Bütövlük optimallıqdır, yəni şeirdə nə çatışmazlıq, nə də artıqlıq olur. Təbin mozunlu olması vəznli, təbii olması deməkdir. Bu iki misra poeziyada məzmun və forma mütənəsibliyi, harmoniya və ahəngdarlığı məsələsinin lakonik və metaforik ifadəsidir. Xəstə Qasım, Məmmədsöyün, Ələsgər məhz belə

şairlərdəndir.

Füzuliyə görə, poeziyanın qarşısında duran əsas məsələ həqiqəti göstərməkdir: “Xülasə, ondakı şeir bağçasından doğruluq qoxusu duydu, məsləhət gördüm mən də bu bağçada elə bir ağac əkim ki, onun kölgəsində əbədi olaraq yaşayım [6, s.27]. Bunun üçün isə Füzulinin özünün dediyi kimi, əsas şərt şeirin elmə söykənməsidir. Çünki hələ qədim filosofların göstərdiyi kimi, insan zəkası həqiqətin dərkinə yönəlmişdir. Həqiqəti alimlər analitik təfəkkürə əsaslanaraq tədqiq edir, təbiətdə, cəmiyyətdə və insan təfəkküründə gedən proseslərin qanunauyğunluqlarını üzə çıxarır, şairlər isə həqiqəti metaforik dildə yaratdığı obrazlarda verirlər. Beləliklə, incəsənət estetik zövq mənbəyi olmaqla yanaşı, eyni zamanda dünyanın dərk olunmasına xidmət edir. Aşiq Hüseynin «Gədə» rədifli dodaqdəyməz divanında bu barədə deyilir:

Həqiqət nəzərindən, dostum həqiqət eləsin;

Gətirsin arifləri, fəhm ilə diqqət eləsin;

Sözümdə xilaf varsa, göstərsin, isbat eləsin; [2, s.218].

Bu misralardan aydın görünür ki, şair söylədiyi fikirlərin həqiqət olduğuna əmindir, bu həqiqəti yoxlamaq üçün o, ariflərin – müdriklərin yığılıb bu fikirlərə qiymət verməsini istəyir, yəni, əgər bu sözlərdə xilaf varsa, buyurub isbat etsinlər.

Füzuli yaradıcılığının dominant atributlarından biri də onun xəlqiliyidir. Şeir dilinin sadəliyi, yəni poetik fikrin xalqa daha sadə, anlaşılıqlı şəkildə çatdırılmasına Füzuli xüsusi önəm verir: “Bu məzmun anlaşılır, bu ləfz xalq arasında işlənilmiş və xoşagəlməzdir” [5, s.20]. Bu sadəliyin əsl nümunəsi məhz xalq poeziyası özüdür.

Gözəllik kateqoriyasına baxışlardakı ümumilik xalq poeziyası ilə klassik poeziya arasındakı üzvi vəhdəti daha qabarıq şəkildə göstərir. Xalq öz estetik idealını gözəlliyi ilahiləşdirməkdə görür. Xalq yaradıcılığına filosof şair kimi yanaşan Füzuli xalqın estetik idealını fəlsəfi konsepsiya səviyyəsinə qaldırmışdır.

Gözəlliyin ilahiləşdirilməsi mövzusunda xalq təfəkkürü baxışları ilk növbədə bayatılarımızda öz poetik ifadəsini tapmış və xalq poeziyasının əksər şeir formalarında davam etdirilmişdir. Aşiq Hüseyn yaradıcılığında bu mövzuya münasibət daha çox islam təfəkkürü ilə bağlıdır.

Heyran oldum qamətinə, boyuna,

Şükür ol Xudanın haqqı-sayına,

Qaşların bənzətdim bayram ayna,

Zikr oxuyub, salavata düşmüşəm [2, s.167].

Qaşa qövs-i-qaməti İlahi vermişdir. Qaşın qövs-i-qaməti, yəni tağ şəklində olması mehrabı xatırladır. İlahi varlıq həmişə real varlıqdan mükəmməldir, ondan yüksəkdə durur. Real varlıq kamilləşmə yolunda ilahi varlığa can atır. Ona görə müqayisələrdə ilahi varlığın ideal funksiyasını daşması dominantlıq təşkil edir. Aşiq Hüseynin aşıqi də gözəlin qaşlarını bayram ayına – ayparaya bənzədir, qiblə

kimi qəbul edir, zikr oxuyub salavat çevirir.

Ol xəmi - əbruyə qılsam səcdə hər saat nola,
Qıblə ilə ol xəmi-əbru bərabərdir mana [4, s.73].

Füzulinin aşiqi də öz sevgilisinin qaşlarını mehraba bənzədir. O, gözəlin qaşını qoyub, üzümü mühraba döndərməyəm; zahid, sən Allah, mənə çox əzab vermə, rahat qoy – deyir [3, s.46]. Əgər mehrab insan əli ilə tikilirsə, gözəlin qaşları canlıdır, İlahinin qüdrəti ilə yaradılmışdır.

Ərzimi söylədim xublar xasına,
Yanaqdan bir busə təmənnasına,
Əbrişim tellərin müsəllasına,
Səcdə qılıb ibadətə düşmüşəm [2, s.167].

Gözəlin camalı mehrabdır, aşiq Hüseyin əbrişim telləri namaz yerinə – müsəllaya bənzədir, gözəlin camalı qarşısında səcdə qılıb ibadət edir. Xalq poeziyasının nümayəndəsi kimi aşiq Hüseynin istifadə etdiyi metafora orijinal və təsirlidir.

Ney kimi cismim oldu oxundan dəlik-dəlik,
Dəm urduğumca yerli-yerindən səda verər [4, 154].

Müjganı sinəmə vurubdu yara,
Neçə yerdən cərahətə düşmüşəm [2, s.167].

Füzulidə aşiqin cismi gözəlin oxundan dəlik-dəlik olur, ney tək yerli-yerindən səda verir, aşiq Hüseynin metaforası isə realist notlara köklənir, aşiqin sinəsinə vurulan yaraların müalicəsi ancaq cərrahiyyə əməliyyatı ilə mümkündür.

Araşdırmanın nəticələri qismində qısaca olaraq aşağıdakı istiqamətləri qeyd etməyi məqsədəuyğun hesab edirik:

1. Poetik refleksiya, gerçəkliyin idrak metodu və milli dünyagörüşlərinin ifadə forması qismində xalq və klassik poeziyaları arasındakı əlaqələri tədqiq etmək üçün nəzəri-fəlsəfi kriteri funksiyasını yerinə yetirir.

2. Füzuli poeziyanın mahiyyəti və cəmiyyətdəki rolunu öz dövrü üçün mövcud elmi-fəlsəfi konsepsiyaları nöqtəyi-nəzərindən qiymətləndirir. Poeziyanın definisiyası haqqında Füzulinin konseptual fikirləri bu gün də öz elmi əhəmiyyətini saxlamaqdadır.

3. Aşiq Hüseyin Bozalqanlı “aşıqlıq elmi” dedikdə, poeziya haqqında aşiq-ozan sənəti ənənələrinə, Abbas Tufarqanlıdan bəri ustadların yaradıcılığına, xalq poeziyasının mövzusunə, şeir formalarına yaradıcı münasibəti, ürfan elminə bələdçiliyi, Quran ayələrindən istifadə səriştəsini nəzərdə tutur.

ƏDƏBİYYAT

1. *Araslı H.* Aşiq yaradıcılığı. Bakı: Birləşmiş nəşriyyat, 1960, 135 s.
2. *Bozalqanlı Aşiq Hüseyin.* Əsərləri: 2 cildə, I c., Bakı: Vətən, 2015, 316 s.

3. *Əlizadə S. Şah beytlər.* Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1996, 172 s.
4. *Füzuli M. Əsərləri: 5 cildə, I c.,* Bakı: Azərbaycan SSR EA nəşriyyatı, 1958, 466 s.
5. *Füzuli M. Əsərləri: 5 cildə, III c.,* Bakı: Azərbaycan SSR EA nəşriyyatı, 1958, 456 s.
6. *Füzuli M. Əsərləri: 5 cildə, IV c.,* Bakı: Azərbaycan SSR EA nəşriyyatı, 1961, 392 s.
7. *Mir Cəlal. Füzuli sənətkarlığı.* Bakı: Maarif, 1994, 252 s.
8. *Гегель. Сочинения: в 14 томах, т. XIV,* М.: Издательство социально-экономической литературы, 1958, 440 с.
9. *Закуев А.К. Мухаммед Физули и идеологические течения в Азербайджане и на Ближнем Востоке в средние века.* Баку: Издательство Академии Наук Азербайджанской ССР, 1958, с.127-141
10. *Микешина Л.А. Философия науки: Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры.* М.: Прогресс-традиция, МПСИ: Флинта, 2005, 464 с.
11. *Новая философская энциклопедия: в 4 т-х, т. 3,* М.: Мысль, 2010, 692 с.
12. *Философский энциклопедический словарь.* М.: Сов. Энциклопедия, 1989. 815 с.

Redaksiyaya daxil olub 14.04.2021